

Mîr Ali Tebrîzî
hattı ile
Hâce
Abdullah-ı
Ensârî'nin
Mûnâcât'ının
ilk iki sayfası
(İÜ Ktp.,
FY, nr. 1490)

layı yasaklamaya konu olduğunu araştıran fıkıh âlimleri, bunun görünürde karşılıklı iradeye dayansa da gerçek rızayı yansıtmadığını, ayrıca mağduriyetleri giderecek görme ve ayıp muhayyerliklerini ortadan kaldırdığını ve tarafların sonuca sırf gururları uğruna sahip çıktıklarını tesbit etmiştir.

Aslında mûnâbezede taraflar akdin atma fiiliyle kesinleşeceği üzerinde önceden anlaşmışlardır. Fakat akid konusu malın müşteri tarafından incelenmesine izin verilmemekte, yapılan satış trampa şeklinde ise malın incelenmesine müsaade edilmemesi karşılıklı olmaktadır. İki taraf da talep olduğu malın ne olduğunu bilmekteyse de nasıl olduğunu yeterince bilmemektedir. Dolayısıyla kişi akid kesinleşmedikçe nasıl bir mal aldığını öğrenme imkânına kavuşamamaktadır. Atma veya atışma fiiliyle akid kesinleştikten sonra artık herkes şansına razı olacaktır. Bir başka anlamıyla taraflar mûnâbeze yapmakla gerçekte kumar oynamaktadır. Sonuç olarak mûnâbezenin Resûl-i Ekrem'in açıklık ve rıza ilkesiyle bağdaşmayan, haksız kazanç veya taraflar arasında çekişmeye yol açan bazı eski akid türlerini tasfiye ederek âdil bir pazar oluşturma hedefi kapsamında yasakladığı satım şekillerinden biri olduğu anlaşılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

el-Muwaṭṭaʿ, "Büyü", 76, "Libâs", 17; *Müşned*, III, 6, 95; Buhârî, "Büyü", 63, "Libâs", 20; Müslim, "Büyü", 1-3; Ebû Dâvûd, "Büyü", 24; Tirmizî, "Büyü", 69; Nesâî, "Büyü", 25-26; *Cesâs*, *Aḥkâmü'l-Kurʾân* (Kamhavî), II, 268; III, 127-131; Burhâneddin el-Merginânî, *el-Hidâye* (nşr. M. M. Tâmir – Hâfız Âşûr Hâfız), Kahire 1420/2000, III, 975; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, İstanbul 1985, II, 228-229; İbn Kudâme, *el-Muğ-*

nî (Herrâs), IV, 228-229; Cevâd Ali, *el-Mufaṣṣal*, VIII, 389; Siddik M. Emin ed-Darîr, *el-Ğarar ve eṣeruh fi'l-ukûd fi'l-fıkhi'l-İslâmî: Dirâse mukârene*, Beyrut 1410/1990, 129-136; "Bey'u'l-mûnâbeze", *Mv.F*, IX, 142-143.

CELÂL YENİÇERİ

MÜNÂCÂT

(مناجاة)

Klasik Şark edebiyatlarında konusu Allah'a yakarış olan manzumelerle bunların bestelenmiş şekillerine verilen ad.

Sözlükte "fısıldamak" anlamındaki **nevc** kökünden türeyen **mûnâcât** "fısıldaşmak ve bir sırı paylaşmak" demektir; genellikle "yalvarmak, yakarmak, dua ve tazarruda bulunmak" mânasında kullanılır. Edebiyat terimi olarak daha çok Allah'a yakarış maksadıyla yazılmış manzum ve mensur eserleri ifade eder. Türk dinî mûsikiğinde aynı konu etrafında yazılmış, ramazan ayı boyunca sabah ezanından önce minarede temcîdlerle birlikte okunan manzumelere de mûnâcât adı verilmiştir.

İslâm kitap telif geleneğine göre bir sanatkar eserine Allah'a hamd (hamdele) ve Resûlullah'a salâtü selâm ile (salvele) başlar. Mürettep divanlar, mesnevîler ve diğer manzum eserlerde hamdele ve salvelenin yerini tevhid, mûnâcât, na't ve mi'râciyye gibi dinî muhtevalı şiirler alır. Bu sıralanış esas itibarıyla sanatkarın sahip olduğu dinî kültürü edebiyata yansıtması, Allah, peygamber ve insan arasındaki toplum kabbullerinin edebî anlamdaki ifadesidir.

Mûnâcâtlarda umumiyetle kaside biçimi kullanılmış olmakla beraber gazel, mes-

nevi, kıta, rubâî, terakibibend ve terciibend gibi nazım şekilleriyle yazılmış örnekler de vardır. Bunlara mensur mûnâcâtlarla tekke-tasavvuf erbabının aynı muhtevadaki ilâhilerini eklemek mümkündür. Aruzun daha çok hezec ve remel bahirlerine ait vezinlerinin görüldüğü mûnâcâtların kısa vezin kalıpları yanında musammat gibi gazel ve kasidelerin yazılmasına uygun, ortadan bölünebilen simetrik vezinler kullanılması, tekke şairlerinin yazdıkları ilâhilerde ise sekizli hece ölçüsünün tercih edilmesi bunların bestelenmek üzere yazıldığını düşündürmektedir.

Kulun her türlü sanat endişesini bir tarafa bırakarak doğrudan ve samimiyetle Allah'a yönelmesinin bir gereği olarak mûnâcâtlarda duygulu ve rikkatli bir üslûp ortaya çıkmıştır. Allah'a sığınma ve her şeyi O'ndan isteme duygusuyla hemen her şair bu türde eser vermiş, bu sebeple müstakil mûnâcât mecmuaları tertip edilecek kadar çok şiir yazılmıştır. Divan ve mesnevîlerinde mûnâcât bulunmayan nâdir bazı şairler de ya müteferrik beyitlerde konuya temas etmiş yahut mensur eserlerinde bu eksikliği telâfi yoluna gitmişlerdir. Ayrıca bazı edebî eserlerde tevhid ve mûnâcât her iki şiirin Allah'a yönelimi ifade etmesi dolayısıyla iç içe bulunabilmektedir. Türk edebiyatında ortaya çıkan ilk mahsullerle Sinan Paşa'nın *Tazarru'nâme*'sinde bu durum açıkça görülmektedir.

Mûnâcâtlarda yer alan hissiyat belirgin ve müşterek olmasına rağmen şairlerin mizaç, meşrep ve tahsil durumlarından kaynaklanan bir çeşitlilik de göze çarpar. Ayrıca mûnâcâtları dinî ve tasavvufî esaslara göre yazılanlar diye iki kısma ayırmak mümkündür. Dinî örneklerle dönemin medrese kültürünün yansıdığı ve zaman zaman tefekkürün hikmete dönüştüğü, bazan bunların didaktik bir hal aldığı görülür. Tekke-tasavvuf erbabının mûnâcâtlarında ise daha coşkulu bir ruh halinin sonsuzluğa kanat açışını sezmek mümkündür. Bektaşilik, Hurûfîlik gibi tarikatların özel terminolojisini içeren mûnâcâtlar da mevcuttur.

Esas itibarıyla mûnâcâtlar günahkârlık ve pişmanlık duygularının dile getirildiği şiirlerdir. Günahkâr bir kulun Allah'ın inâyetinden başka sığınabileceği yer olmadığından mûnâcâtlarda Allah'ın bağışlayıcılığını ifade eden rahîm, rahmân, gaffâr, muîn, settâr, kerîm gibi isim ve sıfatlarından sıkça söz edilir. O'nun mağfîret sahibi oluşuna dair âyet ve hadisler telmih veya iktibas yoluyla zikredilerek af için bir da-

yanak aranır. Hz. Peygamber'in ümmeti-ne şefa'at edeceğinden hareketle Allah'ın günahkâr kullarını habibinin hürmetine bağışlaması istenir.

Kaside nazım şekliyle yazılan münâcât-larda nesib, tegazzül ve fahriye gibi bölümler yer almayabilir. Bunun yerine şiirin baş tarafında Allah'ın selbî ve sübûtî sıfatlarından bahsedilir. Ardından bu sıfatların evrendeki tecellilerine dikkat çekilir. Peygamberlerin hayatlarına ve gösterdikleri mucizelere atıflar yapılır. Mucize gösterme gücü olan ve vahiyle desteklenen peygamberlerin büyüklüğüne ve küfürle mücadelelerine işaret edildikten sonra Allah karşısında güçsüzlüklerinden söz edilip sıradan insanların konumu belirlenir ve yakarışa zemin oluşturulur. Daha sonra şair, ruhunda korku ile ümidin (havf ve recâ) çarpışmasından doğan bir heyecanla şiirine devam eder ki münâcâtlarda lirizmi doğuran en önemli duygu budur.

Divanlarda olduğu gibi mesnevi türündeki müstakil eserlerin baş tarafında da münâcâtlar bulunur. Ayrıca mesnevilerin olay örgüsüyle bağlantılı olarak hadiselerin akışı arasında metnin içine yerleştirilmiş ve çok defa kahramanların ağzından yazılmış münâcâtlara rastlanır. Kaside dışındaki diğer nazım şekilleriyle yazılan münâcâtlarda ise doğrudan konuya girildiği görülür.

İslâm edebiyatında münâcât türünün ilk örnekleri İslâmiyet'ten sonraki Arap edebiyatında ortaya çıkmış, Hz. Peygamber'in bazı duaları özellikle tasavvuf çevrelerinde yazılan münâcâtlara ilham kaynağı olmuştur. Nakşibendî geleneği bu çizgiyi Hz. Ebû Bekir'e kadar ulaştırır. He-

men her tasavvuf büyüğünden nakledilen münâcâtlar hizb ve evrâd mecmualarında yer alır. Hz. Ali'nin münâcâtı Arap edebiyatında türün ilk örneklerinden kabul edilir. Ali Zeynelâbidîn'e nisbet edilen on beş münâcât da Şii çevrelerinde meşhurdur. Arap edebiyatındaki münâcâtların en belirgin vasfı, sanat endişesinin ikinci planda kalmasıdır. Fars edebiyatında münâcât tasavvufî remiz ve istiarelerle zenginleşerek devam etmiştir. Bu edebiyatta "niyâyiş" adıyla da bilinen münâcât edebî bir tür olarak uzun bir geçmişe sahiptir. Mensur ve manzum münâcâtlar arasında Hâce Abdullah-ı Herevî'nin münâcâtı tasavvufî Fars edebiyatında kaleme alınan ilk önemli şiirdir. Bunun yanında hemen her şairin şiirleri içinde, bilhassa mesnevi, methiye ve fetihnâmelerde, divan ve külliyatların mukaddimelerinde çeşitli adlarla münâcât örnekleri yer almıştır. Nizâmî-i Gencevî, Sa'dî-i Şîrâzî, Hâfız-ı Şîrâzî, Abdurrahman-ı Câmî ve Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî bu şairler arasında sayılabilir. Müstakil eserler içinde Şeyh Bahâeddin Zekeriyâ Mûltânî'nin *Münâcât-ı Pîr-i Destgîr*'i, Molla Abdüllatif Abdâlî'nin *Münâcât-nâme*'si, Celâleddin Hüseyin Buhârî'nin *Münâcât-ı Cihâniyân-ı Cihângeştî*, Nasîrüddin Mahmûd Evdehî'nin *Münâcât-nâme-i Çerâğ*'ı ve Hâfız Muhammed Berhûrdâr'ın *Münâcât-ı Şevhâyî*'si anılabilir. Ayrıca özel adlarla yazılan münâcâtlar vardır. Nizâmî-i Gencevî ve Abdurrahman-ı Câmî gibi şairler Türk şairlerinin de örnek kabul ettiği en güzel Farsça münâcâtları yazmışlardır.

Münâcât Türkler'in İslâmlaşma sürecinde Türk edebiyatına da aksetmiştir. İslâmî Türk edebiyatının en eski mahsulle-

rinden sayılan *Kutadgu Bilig*'de müstakil münâcât bulunmamakla birlikte eserin başında yer alan tevhidde münâcât niteliği taşıyan beyitler mevcuttur. Ahmed Yesevî'nin *Divân-ı Hikmet*'inde yer alan altıncı hikmet aynı zamanda bir münâcâttır. Anadolu sahasında Ahmed Fakih ve Sultan Veled gibi şairler tarafından yazılan ilk münâcâtlar tasavvufî ve tekellüften uzak bir üslûpla kaleme alınmış samimi örneklerdir. Divan edebiyatı geleneği içerisinde hemen her şair münâcât yazmıştır. En güzel münâcâtları Ahmed-i Dâî, Şeyhî, Ali Şîr Nevâî, Adlî, Fuzûlî, Muhibbî, Bahtî, Azmîzâde Hâletî, Nefî, İsmetî, Nâilî, Necîb, Esrar Dede, Nevres gibi şairler ortaya koymuştur. Türk edebiyatının mutasavvıf şairleri arasında münâcât yazma eğilimi divan şairlerine göre daha fazladır. Yûnus Emre, Dede Ömer Rûşenî, Eşrefoğlu Rûmî, Kemal Ümmî, Seyyid Nizamoğlu, Niyâzî-i Mîsrî, Sezâî-yi Gülşenî, Kuddûsî ve Ahmet Remzi Akyürek gibi mutasavvıflar lirik münâcâtları ilk akla gelenlerdir. Türk dinî müzikisinde önemli yeri olan temcîd ve münâcâtların güftelerinin pek çoğu bu şairlerin eserlerinden alınmıştır. Âşık edebiyatında da görülen münâcât türünün en velûd şairi Sivaslı Sûzî'dir.

Türk edebiyatının Batı etkisinde yenileşmesiyle birlikte münâcât yazma geleneği farklı bir şekilde devam etmiştir. Tanzimat sonrasında münâcât yazan şairlerde teslimiyetin ve tevekkülün yerini şahsî şüpheler alır. Millî felâket zamanlarında kaleme alınan ve millî meseleleri ön plana çıkaran münâcâtlarda gelenekten ilham alınmakla beraber -Şînâsî, Ziyâ Paşa ve Mehmed Âkif (Ersoy) gibi şairlerde görüldüğü gibi- bazan yalvarma ve taleplerin taşkın bir şekilde seslendirildiği, sonra da bu ifadelerden duyulan pişmanlığın dile getirildiği görülmektedir. Modern Türk edebiyatında münâcât yazma geleneği çağdaş şiir anlayışı ile yenilenerek devam etmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Cevherî, *eş-Şihâh*, "necâ" md.; *Tâcü'l-ʿarûs*, "necâ" md.; *Kâmûs Tercümesi*, III, 934-935; İbn Kuteybe, *ʿUyûnü'l-aḥbâr*, II, 291-292; Ansari, *Cris du coeur: Munâjât*, Paris 1988, tür.yer.; *Ahmed Yesevî: Divân-ı Hikmet'ten Seçmeler* (haz. Kemal Eraslan), Ankara 1991, s. 82; Fuzûlî, *Leylâ ve Mecnun* (haz. Muhammed Nur Doğan), İstanbul 1996, s. 386, 420-422; İsmail Habib [Sevük], *Edebiyat Bilgileri*, İstanbul 1942, s. 147-148; Abdüssettâr Mahfûz, *Münâcât: Min du'â'î'l-Resûl ve's-şahâbe ve's-şâlihîn*, Kahire 1991, tür.yer.; Cemal Kurnaz, *Münâcât Antolojisi*, Ankara 1992, s. 1-15; İskender Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul 1999, s. 300; Abdülhakim Ko-

İmâd-ı
Hasenî
hattı ile
hazırlanan
Münâcât'in
ilk iki sayfası
(İÜ Ktp.,
İbnülemin,
nr. 1437)

MÜNÂCÂT

çin, *Divan Şiirinde Münacaat* (doktora tezi, 2002), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, tür.yer.; Cîvân, “Niyâyişnâme”, *Ferhengnâme-i Edeb-i Fârsi* (nşr. Hasan Enûşe), Tahran 1381 hş., II, 1396-1398; Agâh Sırrı Levend, “Dinî Edebiyatımızın Başlıca Ürünleri”, *TDAY Belleten* (1972), s. 35-80; Rıdvan Canım, “Divan Edebiyatında Tevhid, Na't ve Münâcaatlar”, *İslâmî Edebiyat*, II/4, İstanbul 1990, s. 9-11, 59; C. E. Bosworth, “Munâdjât”, *EP* (İng.), VII, 557; Öztuna, *BTMA*, II, 88; Dihhudâ, *Luğatnâme* (Muîn), XIII, 19033-19034.

MUHSİN MACİT

MÜNÂFESE

(المنافسة)

Başkasının sahip olduğu bir nimetin benzerini elde etmek için çaba gösterme ve olumlu bir rekabet içine girme anlamında ahlâk terimi (bk. GIPTA; HASET).

MÜNÂFIK

(المنافق)

Küfrünü gizleyerek kendini mümin gösteren veya imanla küfür arasında bocalayan kimse anlamında terim.

Sözlükte “(tarla faresi) yuvasına girmek; (bir kimse) olduğundan başka türlü görünmek” anlamındaki *nifâk* masdarından türemiş bir sıfat olan *münâfık* kelimesi “inanmadığı halde kendisini mümin gösteren” kimse demektir. Kelimenin, “tarla faresinin bir tehlike anında kaçmasını sağlamak üzere yuvası için hazırladığı birden fazla çıkış noktasının birden girip diğerinden çıkması” biçimindeki kök mânasından hareketle *münâfık*, “dinin bir kapısından girip diğerinden kaçan çifte şahsiyetli kimse” olarak da tanımlanmıştır (Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, “nfk” md.; İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye*, “nfk” md.; *Lisânü'l-Arab*, “nfk” md.). Bazı Batılı araştırmacılar, *münâfığın* “kararsız olmak” mânasında Habeşçe *nafaka* kelimesinden alındığını ileri sürmüşlerse de (*EP* [İng.], VII, 562) bunun için Kur'an-ı Kerim'deki anlam benzerliği dışında herhangi bir delil gösterilememiştir. *Münâfık* kelimesi Câhiliye döneminde mevcut olmakla birlikte terim mânasında kullanıldığı bilinmemektedir.

Nifak kavramı Kur'an-ı Kerim'de kök halinde üç, çekimli fiil olarak iki ve *münâfık* kelimesi de çoğul şeklinde yirmi beş âyetle otuz iki defa geçmekte olup beş âyetle *münâfık* erkeklerle birlikte yanında *münâfık* kadınlar (*münâfikat*) da zikredilmiştir (M.

F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, “nfk” md.). Ayrıca Kur'an, diğer birçok âyetle müminler ve kâfirlerden başka üç temel inanç grubundan biri olarak *münâfik*lerden de bahsetmektedir. *Münâfikün* adlı müstakil bir sûre de mevcuttur. Bu âyetlerde *münâfik*ların itikadî durumları, psikolojik yapıları ve ahlâkî bozuklukları, toplumsal hayattaki yerleri, Hz. Peygamber'e ve müminlere karşı tutumları, âhiretteki konumları ayrıntılı biçimde anlatılır.

Kur'an terminolojisinde *münâfık* kelimesi iki farklı tipteki insan için kullanılır. İlki halis *münâfik*lar olup bunlar, “Aslında inanmadıkları halde Allah'a ve âhiret gününe iman ettik” derler (el-Bakara 2/8). İkincisi zihin karışıklığı, ruh bozukluğu veya irade zayıflığı yüzünden imanla küfür arasında gidip gelen, şüphe içinde bocalayan (en-Nisâ 4/137, 143; krş. et-Tevbe 9/44-45), imandan çok küfre yakın olan (Âl-i İmrân 3/167) çifte şahsiyetli insanlardır. Bazı âyetlerde “*münâfik*lar” ve “kalplerinde hastalık bulunanlar” diye ikili ifade tarzının yer alması da bu farklılığı göstermektedir (el-Enfâl 8/49; el-Ahzâb 33/12). Halis *münâfik*lar müminlerle karşılaştıklarında inandıklarını belirtirler, ancak asıl taraftarlarıyla baş başa kaldıkları zaman müminlerle alay ettiklerini söylerler (el-Bakara 2/14). Diğerleri ise Resûl-i Ekrem'e inandıklarını sanmakla birlikte önemli işlerde din dışı otoritelere gitmeyi tercih etmekte, fakat başlarına bir felâket gelince Hz. Peygamber'e başvurmakta (en-Nisâ 4/60-62), böylece hak dine olan bağlılıklarını dünyevî menfaatlerine göre değişmektedir (el-Hac 22/11).

*Münâfik*lar hakkındaki bu ayırım göz önünde bulundurulduğu takdirde nifak hareketinin Medine'de başladığı yolundaki yaygın kanaatin halis *münâfık* tipiyle sınırlandırılmasının gerektiği anlaşılar. Zira “şüphe içinde bocalama” mânasındaki nifakın Mekke döneminde de bulunduğu söylenebilir. Bu durumda Mekki âyetlerde *münâfik*lardan bahsedilmesinin sebebi açıklığa kavuşmuş olur (meselâ bk. el-Ankebût 29/10-11; el-Müddessir 74/31). Ancak sistemli bir hareket olarak nifak, güçlü ve hızlı kültür değişimlerinin gerçekleştiği toplumlarda görüldüğü gibi yeni bir yapılanmaya gidildiği Medine devrinde yeni oluşuma tam uyum sağlayamayan insanlar arasında ortaya çıkmıştır. Bazı âyetlerde belirtildiği üzere *münâfik*lar başlangıçta İslâm'ı benimsemişlerse de sonradan tekrar küfre dönmüşlerdir (meselâ bk. et-Tevbe 9/66, 74); bu sebeple iradeleri doğrultusunda kalpleri mühürlenmiştir (et-Tevbe 9/87; el-Münâfikün 63/3). Bun-

lara ayrı bir isim verilmesi sadece dünyadaki toplumsal statüleriyle ilgili bir nitelendirme olup âhirette kâfirlerle birlikte kötü bir âkibete mâruz kalacaklardır (en-Nisâ 4/140; et-Tevbe 9/68).

Çeşitli âyetlerde *münâfik*ların psikolojik durumunun toplumsal hayata yansıyan görünüm ve etkilerine temas edilmekte, meselâ dış görünüşlerinin aksine onların her şeyden korktukları, özellikle savaştan endişe duydukları belirtilmektedir (et-Tevbe 9/56-57; Muhammed 47/20-21; el-Haşr 59/11-13; el-Münâfikün 63/4). Yine onların cimri, yalancı ve kibirli oldukları (et-Tevbe 9/67; el-Münâfikün 63/1, 5), gösterişe önem verdikleri, maddî menfaat için namaz kıldıkları, gerçekte ise dua ve ibadet hayatında isteksiz davrandıkları (en-Nisâ 4/142), ekini ve nesli (ekonomiyi ve kültürel hayatını) bozmaya uğraştıkları (el-Bakara 2/205), kötülüğü yaygınlaştırıp iyiliğe engel olmaya çalıştıkları (et-Tevbe 9/67), Allah'ı ve müminleri alaya aldıkları (et-Tevbe 9/65, 79), müslümanlara yardım edilmesini engellemeye gayret ettikleri (el-Münâfikün 63/7), müminlere karşı kin besledikleri (Âl-i İmrân 3/119), kötü haberler yaydıkları (el-Ahzâb 33/57-60), günah, düşmanlık ve Hz. Peygamber'e isyan konusunda gizli faaliyetler yürüttükleri (el-Mücâdile 58/8; krş. en-Nisâ 4/108) ifade edilmektedir.

Medine döneminde yapılan savaşlarda ve diğer bazı olaylarda ortaya koydukları olumsuz tutum sebebiyle bazı kişilerin *münâfık* olduğuna hükmedilmişti. Ancak bunların bir kısmının yakınları Müslümanlığı benimsemişti. Hz. Peygamber, toplumsal birliği sağlamak ve İslâm'a sempati duyan gönülleri incitmemek düşüncesiyle *münâfik*ların cenaze namazını kılmak, onlar için dua etmek istemişse de nâzil olan âyetlerle bundan menedilmiş ve onlar için birçok defa dilese bile asla bağışlanmayacakları bildirilmiştir (et-Tevbe 9/80, 84; krş. Taberî, VI, 434, 439-440).

Nifak kavramı hadislerde de geniş biçimde yer almış, Resûl-i Ekrem'in *münâfik*larla ilişkisi ve onlar hakkındaki değerlendirmeleri hadis kitaplarında çeşitli başlıklar altında anlatılmıştır (Wensinck, *el-Mu'cem*, “nfk” md.). Ca'fer b. Muhammed el-Firyâbî bu konudaki rivayetleri *Şifâtü'l-münâfik* adlı eserinde bir araya getirmiştir (aş. bk.). Resûlullah'ın *münâfik*lar hakkında vahiy yoluyla kısmen de olsa bilgilendirilmesine (et-Tevbe 9/101; Muhammed 47/29-30) ve onlara karşı tedbirli davranmasına rağmen bazı sebeplerle *münâ-*